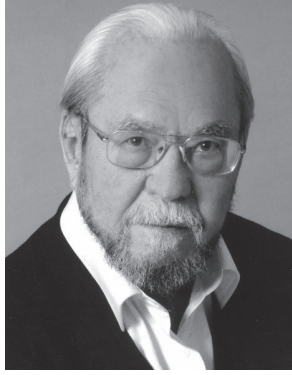

In Memoriam

**Halil İncalcık
(1916-2016)**

Tarihçi Halil İncalcık, 100 yıllık bir ömrün ardından, 25 Temmuz 2016 günü Ankara'da hayatını kaybetti.

İncalcık Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ni bitirdikten sonra aynı fakültede 1942 yılında doktorasını tamamladı. Uzun yıllar Ankara Üniversitesi'nde çalışan İncalcık, 1972'de emekli olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde University of Chicago'da çalışmaya başladı. 1993'te tekrar Türkiye'ye dönerek Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nü kurdu ve hayatının son yıllarına kadar burada ders vermeyi sürdürdü. İncalcık, eserlerinin sayısı, kapsamı ve etkisi, yetiştirdiği öğrenciler, çalıştığı kurumlar ve bir bütün olarak Osmanlı İmparatorluğu tarihyazımı üzerine olan etkisi nedeniyle, hayatının önemli bir bölümünde, yaşayan en önemli Osmanlı tarihçisi olarak kabul edilmişti.

İncalcık'ın Osmanlı tarihçiliği üzerinde bu denli büyük bir tesir bırakmış olmasının çeşitli nedenleri var. Birincisi, İncalcık'ın tarihçilik pratiği büyük bir üretkenlikle kendini gösteriyor. Elimizde onun imzasını taşıyan onlarca kitap ve yüzlerce makale var. Üstelik bu eserler Osmanlı tarihinin farklı dönemlerine dair; zira İncalcık, Osmanlı devletinin kuruluşundan 19. yüzyıla dek, bu uzun tarihin her

dönemine ilişkin çalışmalarda bulunmuş bir tarihçi. Bunun diğer sosyal bilim disiplinleri gibi gitgide artan bir uzmanlaşma baskısı altında olan tarihçiler arasında da pek yaygın bir eğilim olmadığını not etmek gerekir.

İnalcık'ın tarihçilik üzerindeki etkisini anlamak için ikinci olarak, eserlerinden bazılarının gerçekten çığır açıcı nitelikte olmasını vurgulamalıyız. Kısa bir yazıda bu kadar büyük bir külliyatı hakkıyla değerlendirmek elbette mümkün değil; ancak aralarından birkaç eserden bahsedilebilir. Kendisinin 1973 tarihli ve sonradan pek çok dile çevrilmiş olan "The Ottoman Empire: The Classical Age" adlı kitabı, erken dönem Osmanlı tarihine dair tartışmaların seyrini uzun yıllar belirlemiş bir kitaptır. Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyıl sonrası dönemini büyük bir duraklama ve gerileme çağı olarak gören anlayışla birlikte imparatorluğun kabaca 1450-1600 arası yıllarını, Osmanlı kurumlarının tekemmül ettiği bir "klasik dönem" olarak gören görüş de son yıllarda haklı olarak eleştirilmiştir. Buna rağmen, İnalcık'ın döneme ilişkin temel varsayımları hala alanı etkilemeyi sürdürmektedir. İnalcık'ın bir başka erken tarihli kitabı, 1954 tarihli "Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar" adlı çalışması da hem içeriği hem de yöntemi açısından hem II. Mehmet dönemi hem de genel olarak Osmanlı tarihçiliğine önemli bir müdahaledir. İnalcık'ın Donald Quataert ile birlikte derlediği, imparatorluğun tüm dönemlerini kapsayan ve kendisinin de uzun bir bölümle katkıda bulunduğu 1994 tarihli "An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914" isimli eser, kapsamı, hacmi ve katkı veren yazarlarıyla, Osmanlı tarihyazımının en temel eserlerinden biri olmuştur.

İnalcık'ı büyük bir tarihçi yapan üçüncü etmen kanımca inceleme nesnesiyle kurduğu ilişkidir. Malum, cumhuriyetin ilk yıllarında yeni rejim, Osmanlı geçmişine karşı toptancı bir olumsuz bakış açısı geliştirmişti. Bu bakış, 1940'lardan itibaren kırılmış ve Osmanlı geçmişine daha olumlu bakan bir tarihçiler kuşağı ortaya çıkmıştı. İnalcık da bu tarihçiler kuşağına mensuptu fakat daha sonraki onyıllarda bu tarihçiliğin evrildiği noktadan kendini uzak tutabildi. Türkiye'de Osmanlı çalışmaları uzunca bir süre köf bir Osmanlı güzellemesi biçiminde süregider ve 12 Eylül'ün resmi ideolojisi olan Türk-İslam Sentezi neticesi iyice feci bir hal alırken, İnalcık inceleme nesnesine yönelik belirli bir eleştirel mesafeyi koruyabildi. Örneğin 1942 tarihli ve Tanzimat ve Bulgar Meselesi adıyla yayımlanan doktora tezinde imparatorluğun Vidin bölgesinde yaşanan köylü isyanlarını ele alırken Bulgarca konuşan bu köylülerin toprak sahipleriyle olan ilişkilerinde yaşadıkları mağduriyete ve haklı taleplerine yer veriyordu. İleriki yıllarda pek çok Türk tarihçi bu ayaklanmayı ve buna benzer diğer köylü ayaklanmalarını Rusların, Fransızların, Hristiyan din adamlarının vs. kıskırtmalarına bağlayacak, devletin tüm uygulamalarını aklamayı marifet bilecekti.

İnalçık, pek çok takipçisinin aksine, eserlerinde kendi argümanına aykırı olgulara da yer vermekten çekinmedi. Kendisi, kimi çalışmalarının genel, ya da kuramsal sonuçlar içermediği, kuramsal derinlikten uzak olduğu ya da eserlerine karşılaştırmalı perspektifi yeterince güçlü yerleştirmedeği için zaman zaman ve çoğunlukla da haklı olarak eleştirilmişti. Ancak, kendi çizdiği metodolojik ve kuramsal sınırlar içerisinde ele aldığı belgelerden süzdüğü olgulara çalışmalarında dürüst biçimde yer vermekteydi. Kendisini muhafazakâr-milliyetçi cenahtan takip eden, eserlerinden faydalanan, ondan sitayişle bahseden ve bazen de doğrudan öğrencisi olmuş kimi tarihçilerse, Osmanlı tarihini kendi siyasal projelerinin emrine sunmakta ve güzellemelerine uymayan olguları gayet rahat biçimde görmezden gelmekte beis görmemişti. Uzun bir süre Halil İnalçık'ın her yazdığını ve söylediğini hakikat zannederek onun etkisi, bilinirliği ve tarihçiliği üzerinden bir kariyer inşa etmeye çalışan bir öğrencisinin yakın zamanda televizyonda cehalete övgüler düzen bir rektör yardımcısı olarak karşımıza çıkması da bu anlamda tesadüf değildir.

Halil İnalçık'ın akademisyenliği kadar Osmanlı tarihçiliğindeki kurucu ve örgütleyici rolüne de dikkat çekmek gerekir. İnalçık University of Chicago'da dünya tarihi alanının öncü ismi William McNeill'in girişimleriyle göreve başlamış, burada yetiştirdiği tarihçiler Osmanlı tarihi alanının uluslararasılaşmasına büyük katkıda bulunmuştur. İnalçık'ın Bilkent'te kurduğu ve şahsi kütüphanesini üniversiteye bağışlayarak büyük destek verdiği tarih bölümü, sadece lisansüstü öğrenci olarak ve Osmanlı tarihinin yanı sıra Amerikan ve Avrupa tarihlerini de yoğunlaşma alanı olarak belirleyerek Türkiye'de tarih eğitimi alanında farklı bir örnek oluşturdu. İnalçık aynı zamanda ilki 1977 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde olmak üzere, şimdiye kadar farkı ülkelerde 10 kez büyük kongreler toplayan International Association for Ottoman Social and Economic History'nin kuruluşunun da öncü ismi ve başkanıydı.

İnalçık'ın hayatının son yıllarında Türkiye'de tarihçiliğe bir başka katkısı daha oldu; bu kez yaptıklarıyla değil yapmadıklarıyla. İnalçık, çok tanınan bir tarihçi olmasına rağmen, Türkiye'de son yıllarda tarih tartışmalarını olumsuz yönde etkileyen popüler tarih meselesine bulaşmadı, çalışmalarını "tarihin arka odalarına" meze etmedi. Siyasal iktidarın tarihi araçsallaştıran ve iyice pespaye bir hal alan Osmanlı güzellemelerine malzeme sağlamadı. NTV Tarih gibi popüler bir tarih dergisinde yazdığında bile tarihçiliğin ciddi bir iş olduğunu gösterir türden yazılar kaleme aldı. Ezcümlle, son yılların aşırı politize ve magazinleştirilmiş tarihçilik ortamının parçası olmadı.

Halil İnalçık, bir asırlık yaşamında hem ülkenin hem de Osmanlı tarihçiliğinin geçirdiği pek çok dönüşüme tanıklık etti. Türkiye'de ve dünyada Osmanlı

tarihçiliğinin gelişmesinde büyük bir rol oynadı, alanın kurucularından biri oldu. Pek az kişinin itiraz edeceği bir nitelendirmeyle, en büyük Osmanlı tarihçisi olarak hayata gözlerini yumdu.

E. Attila Aytekin - ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü